
PLEDAREA NOBILIMII BASARABENE PENTRU STUDIAREA LIMBII ROMÂNE ÎN INSTITUȚIILE DE ÎNVĂȚĂMÂNT DIN PROVINCIE

Dinu Poștarencu

După încorporarea teritoriului dintre Prut și Nistru al Principatului Moldovei în Imperiul Rus, pe parcursul câtorva decenii, rețeaua de școli din provincia românească anexată a evoluat extrem de lent. Această situație s-a produs din cauza dezvoltării slabe a sistemului de învățământ din cadrul imperiului. Datele statistice sunt elocvente în acest sens: la mijlocul secolului al XIX-lea, conform unor „calculare generoase”, cota știutorilor de carte din Imperiul Rus constituia 6% din numărul total al populației (Рашин 1956, 289).

Pe deasupra, instruirea în puținele școli înființate în Basarabia după anul 1812 se efectua în limba rusă, aceste focare de cultură servind, astfel, drept instrument de rusificare.

Cu toate acestea, procesul de instruire în limba maternă, în mediul românesc basarabean, s-a manifestat, precum a remarcat Petre Cazacu, grație aplicării în Principatul Moldovei a învățământului particular și familial (Cazacu 1992, 187), care a persistat în stânga Prutului și după actul fraudulos din 1812. Ca dovadă servește următorul exemplu. În 1815, „văzând că mulți copii ai slujitorilor bisericești rămân analfabeți, pe când fiii mirenilor învață și intră în tagma duhovnicească, mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni poruncește slujitorilor bisericești ca să-și învețe acasă copiii a citi în limbile rusă și moldovenească sau, cel puțin, moldovenește, amenințându-i cu pedepse, iar pe copiii rămași în neștiință de carte până la 15 ani îi va exclude din tagma duhovnicească și-i va trece la angarale ca toți mirenii” (Tomescu 1936, 49). Prin urmare, în timp ce în provincia anexată lipseau școli cu predarea în limba română, unii mireni găseau posibilități de a-și învăța copiii să citească și să scrie.

Și o altă mărturie. În 1835, împăratul Nicolae I a promulgat Regulamentul privind instruirea primară a copiilor din sate, care a creat baza legală pentru instituirea școlilor parohiale. Tradus în română, Regulamentul a fost expediat în 1842, din ordinul arhiepiscopului Dimitrie Sulima,

protopopilor pentru a fi aplicat, însă s-a constatat prezența unui impediment, despre care a raportat protoiereul Mihail Sineacevski din județul Iași: „Clerul moldovean cu desăvârșire nu are nevoie să introducă învățământul în rusește. Chiar și locuitorii moldoveni preferă, în locul instruirii în rusește gratuite, învățământul moldovenesc cu plată, practicat de învățători particulari și efectuat în limba maternă” (Халиппа 1902, 179).

Deci, anume învățământul particular și familial a contribuit, în cea mai mare măsură, la existența în Basarabia a știutorilor de carte în limba română, deși aceștia reprezentau un număr neînsemnat în raport cu întreaga populație românească din regiune. „Că boierimea știa carte moldovenească și grecească, menționează același Petre Cazacu, se dovedește din actele scrise și semnate de ei în acele timpuri, din toate dosarele și condicile administrației și justiției moldovenești, ținute de cărturari moldoveni până la 1830 și mai târziu chiar. Despre clericii moldoveni din acele timpuri și despre călugări nu se poate vorbi ca despre agramați; ei toți știau a citi, a scrie și a cânta moldovenește, altfel n-ar fi fost admiși la funcțiile lor. Dovadă sigură despre acest lucru sunt condicile bisericești toate scrise moldovenește în Basarabia până la 1872, cu toate că este sigur, chiar după istoricii ruși, că în Basarabia nu a fost deschisă de ruși nici o școală specială moldovenească” (Cazacu 1992, 185).

Din categoria știutorilor de carte în limba română au făcut parte și persoanele care au urmat cursul școlilor deschise în Basarabia de către oficialitățile țariste, deoarece inițial, până în anii '60 ai secolului al XIX-lea, în aceste școli, puține la număr și cu predarea în rusește, s-a studiat și limba română. Ea a fost introdusă ca obiect de studiu chiar în prima instituție de învățământ public deschisă în provincie de către administrația imperială – Seminarul Teologic din Chișinău, inaugurat la 31 ianuarie 1813.

Un aport considerabil în privința menținerii ca obiect de studiu a limbii române în sistemul de

învățământ public din Basarabia a avut-o boierimea basarabeană.

De remarcat în acest context că diriguitorii de la Sankt Petersburg i-au cooptat pe boieri în rândurile nobilimii ruse, acordându-le aceleași drepturi și privilegii de care beneficia această stare socială superioară și cărmuitoare din Rusia. Astfel, autocrația rusă a urmărit scopul ca boierimea din Basarabia, reprezentând elita locală, să devină un important suport sociopolitic al regimului țarist în provincie. Fără a ține seama de aceste circumstanțe intervenite în viața socială a elitei locale, în mediul nobilimii a dăinuit, un timp, sentimentul național românesc. Alexandru Boldur a afirmat în această ordine de idei: „Nobilimea Basarabiei mult timp nutrea un fel de repulsie față de funcționăria rusă din Basarabia. Exista în această provincie, aproximativ până la eșecul revoltei poloneze împotriva rușilor din 1863, o atmosferă națională, o rezistență în apărarea intereselor populației moldovenești. Nobilimea continua să reprezinte provincia, ca fragment din corpul statului moldovenesc” (Boldur 1992, 450).

Treptat, manifestând loialitate vizavi de puterea acvilei bicefale, o bună parte din nobilimea de origine română s-a rusificat și, ca urmare, s-a înstrăinat de neam, pe când o altă parte, într-un număr neimportant, a rămas fidelă tradițiilor românești până în anul reunirii Basarabiei cu România.

Așadar, care au fost acțiunile nobilimii basarabene în vederea păstrării în programele de învățământ a limbii române ca obiect de studiu.

Prin raportul Sinodului Bisericii Ortodoxe Ruse privind înființarea Eparhiei Chișinăului și Hotinului, aprobat de Alexandru I la 21 august 1813, a fost adusă la cunoștință și dispoziția imperială „ca în Seminarul Teologic care se întemeiază în Basarabia să învețe și tineretul laic, până la deschiderea școlii civile” (ПСЗРИ 1830, 617). Respectându-se această dispoziție imperială, în seminarul chișinăuean era admis și tineretul laic. După cât se pare, opinează Axentie Stadnițchi, instruirea în comun a copiilor săraci din tagma bisericească și a celor proveniți din familii bogate nu prea le-a convenit ultimilor, din care motiv boierimea basarabeană s-a adresat mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni cu solicitarea de a funda pe lângă seminar o instituție de învățământ privilegiată, numită Pensionul Nobilimii, în care instruirea să decurgă în conformitate cu „metoda seminarială”

(Стадницкий 1895а, 701). Mitropolitul a dat curs cererii și la 16 noiembrie 1816 a fost deschis pensionul (Пархомович 1914, 70).

Conform regulamentului pensionului, elaborat de către Direcția Seminarului Teologic din Chișinău, elevii urmau să însușească următoarele obiecte: „religia, gramatica, poezia, retorica, filosofia; limbile rusă, greacă, latină, moldovenească [română], germană și franceză; pe lângă aceasta – istoria, geografia, matematica și arta desenului” (Стадницкий 1895а, 702). În 1823 este adoptat un nou regulament al pensionului, în care, în mare parte, au fost enumerate aceleași discipline de studiu: religia, gramatica limbilor rusă, moldovenească [română], greacă, latină, germană și franceză; literatura: retorica și poezia rusă și moldovenească; geografia universală și a Rusiei, istoria universală și a Rusiei, matematica, filosofia și dreptul; artele frumoase: desenul, cântul bisericesc pe note și muzica (Стадницкий 1895b, 739).

Această instituție de învățământ cu caracter laic a existat până la 1 septembrie 1831, când a fost închisă (Стадницкий 1895с, 926).

Pe parcurs, în Basarabia au fost deschise școli de învățământ reciproc (din 1824), numite școli lancasteriene, și școli județene, iar la 12 septembrie 1833 – Liceul Regional din Chișinău. Un timp, procesul instructiv în școlile lancasteriene s-a efectuat în limba română. Pe când în cele șase școli județene, deschise în 1828, limba populației băștinașe nu a fost admisă decât în două dintre ele [în hotărârea Comitetului de Miniștri cu privire la înființarea în Basarabia a școlilor județene, promulgată de împărat la 8 noiembrie 1827, s-a specificat că învățătorii școlilor din orașele Chișinău și Bălți trebuiau să posede limba română și „să poată preda regulile acestei limbi”] (Negru 2000, 129). În liceu, limba română a figurat în programa de studiu din ziua inaugurării acestei prime instituții de învățământ mediu din Basarabia. Treptat, însă, ca urmare a politicii de rusificare promovată de funcționarii țariști, limba română a fost exclusă din sistemul guvernamental de instruire din cadrul provinciei, ea rămânând, o perioadă, doar în liceu și în Școala Județeană din Chișinău.

Această situație deplorabilă a limbii române din cadrul învățământului a provocat o anumită reacție din partea nobilimii basarabene. Alarmați, reprezentanții acestei categorii sociale privilegiate

au intervenit pe lângă autorități prin intermediul memoriului din 30 noiembrie 1839 al mareșalului provincial al nobilimii din Basarabia, Iordache Dimitriu, adresat tutorelui Circumscripției de Învățământ Odesa, Dimitrie M. Kneajevici, din care cităm: „În urma consfăturilor pe care le-am avut, nobilii și moșierii din Basarabia mi-au încredințat datoria plăcută de a prezenta Excelenței Voastre un memoriu în numele întregii nobilimi cu privire la următoarea problemă importantă, care, la drept vorbind, trebuie să fie luată în considerație de către conducerea care tutelează școlile din această provincie.

Din momentul deschiderii în Basarabia a liceului și a școlilor județene, experiența a demonstrat că, deși în cea mai mare parte dintre instituțiile de învățământ respective este introdusă predarea limbii moldovenești, totuși succesul în acest domeniu de educație socială, însemnat pentru autohtoni, nu corespunde pe deplin intențiilor binefăcătoare ale guvernului și așteptărilor noastre. Examinând cauzele ce îngreuiază predarea acestui obiect, nobilii au avut ocazia să se convingă că succesele slabe în privința studierii limbii moldovenești se înregistrează din cauza insuficienței profesorilor și manualelor, și anume: gramatici, lexicoane, creștomatii ș.a. Excelența Voastră știe că pentru studierea, în general, a limbilor și științelor nu este o altă metodă decât cea prin care elevii sunt instruiți, treptat, de la cunoscut la necunoscut, de la obiectele, noțiunile și cuvintele știute de copii la cele străine și complicate pentru ei. În conformitate cu acest adevăr real, noi ne convingem că predarea intensivă a limbii materne în școlile primare și superioare va servi, fără îndoială, la răspândirea rapidă și temeinică în mediul nostru a cunoașterii limbii ruse, atât de necesară pentru noi și urmașii noștri. Nu mai vorbim despre posibilitățile apropiate și strânse ale ambelor limbi, scrisului, legendelor din bătrâni și amintirile istorice comune. Însăși religia, legislația locală și necesitățile vitale ale regiunii indică în mod evident folosul și importanța predării unite a limbii ruse și istoriei Rusiei, cu ajutorul limbii și letopisetelor moldovenești. Călăuzindu-mă de această convingere unanimă, am onoarea să mă adresez Excelenței Voastre cu rugămintea să luați în considerație gândurile expuse mai sus. Dacă Excelența Voastră le consideră juste, atunci binevoiiți a dispune și să faceți demersul necesar în vederea atingerii scopului dorit de noi. Pentru

aceasta trebuie să fie intensificată predarea limbii moldovenești, adică: a) Să se acorde o atenție deosebită asupra alegerii unor profesori cultivați; b) Să se solicite un număr trebuincios de gramatici, lexicoane, cărți pentru citirea începătoare și biblii; c) Cu scopul de a evita viitoarele dificultăți în ceea ce privește comandarea manualelor, trebuie să fie găsite posibilități de a tipări ediții noi la tipografia din Chișinău.

Toți ne amintim că în anii 1818-1819, când în Basarabia nu erau niciun fel de școli, cu excepția celor duhovnicești, Guvernul grijuții a pus bazele învățământului local, editând la Sankt Petersburg tăblițe pentru citire, caligrafie și aritmetică în limba moldovenească, după metoda de învățământ reciproc; a cerut să vină în capitală trei studenți de la Seminarul Teologic din Chișinău și, furnizându-le o informație deplină despre structura școlilor lancasteriene, a deschis la noi, prin intermediul acestora, primele școli publice. Ca urmare a acestei dispoziții înțelepte și binefăcătoare a conducerii, s-a pus, ca să zicem așa, piatra de temelie a sistemului de predare în comun tineretului a limbilor rusă și moldovenească. Noi și acum îndrăznim să nădăjduim că Excelența Voastră, grație grijii față de instruire, va realiza în Basarabia ideea principală, de la care se poate aștepta urmările râvnite.

În încheiere am onoarea să adaug că la început se prevăd unele dificultăți în privința alegerii profesorilor competenți și a unor manuale bune, însă, Excelența Voastră, ușor veți reuși să evitați aceste obstacole stabilind relații în acest sens cu Înalt preasfinția sa Dimitrie, arhiepiscopul Chișinăului și Hotinului, ale cărui calități de păstor iubitor de turmă întrunesc și o cunoaștere profundă a limbii și literaturii moldovenești, care ia ființă”¹.

În aceeași zi de 30 noiembrie 1839, Iordache Dimitriu i-a scris și lui Alexandru Sturdza. Aducându-i la cunoștință că, potrivit dorinței comune a nobililor și moșierilor indigeni din provincie, i-a înaintat un memoriu lui Dimitrie M. Kneajevici, prin care i-a cerut să intervină în privința desemnării în școlile din Basarabia, pentru învățarea „limbii naționale”, a unor cadre didactice capabile și punerii la dispoziția tineretului local a manualelor în limba respectivă, mareșalul nobilimii i-a

¹ ANRM, F. 88, inv. 1, d. 987, f. 1-3.

adresat rugămintea să acorde sprijin în vederea soluționării problemelor formulate în memoriu².

La 23 decembrie 1839, D.M. Kneajevici i-a răspuns lui Iordache Ioan Dimitriu referitor la „necesitatea intensificării predării limbii moldovenești în Basarabia” că este întru totul de acord cu opinia expusă privind folosul pe care poate să-l aducă ameliorarea situației în acest domeniu didactic, dar, conform părerii sale, guvernul face totul ce depinde de el. În continuare, demnitarul de la Odesa a ținut să-l informeze ce se efectuează în legătură cu problema abordată în memoriu: 1. Limba moldovenească (română) se predă în Școala Județeană din Chișinău și în liceul tot de aici, „cu succese destul de bune”, ea fiind studiată de 57 de elevi din școala județeană și 128 de elevi din liceu. 2. Profesorii angajați pentru a preda această limbă sunt selectați, după posibilități, dintre cei mai buni și tutorelui, până la acea oră, nu i-a fost adusă nicio reclamație în această privință³. Totodată, tutorele i-a dat asigurări că într-un viitor apropiat, cu ocazia unei vizite pe care urma să-o întreprindă la Chișinău, va discuta cu arhiepiscopul Dimitrie Sulima problema referitoare la profesori și manualele de limbă română.

Desigur, îi mai scria Kneajevici, „ar fi de dorit ca predarea limbii moldovenești să fie introdusă și în celelalte școli, atât lancasteriene, cât și județene, dar pentru aceasta sunt necesare cheltuieli importante. Nu cred că guvernul, care și așa face mult pentru instruirea tineretului, își va asuma astfel de cheltuieli. În această situație eu nu văd o altă posibilitate decât doar în cazul când nobilimea din Basarabia va fi de acord să prezinte soluții în acest scop”⁴.

La 25 septembrie 1841, mareșalul provincial al nobilimii din Basarabia, Ioan Sturdza, a întreprins un nou demers din partea nobilimii pe lângă administrația imperială. De această dată, memoriul cu privire la predarea „limbii moldovenești” a fost depus pe numele guvernatorului militar al Basarabiei, P.I. Fiodorov, prin care i-a fost comunicată decizia nobilimii basarabene din 1 martie 1841. Inițial, șeful provinciei i s-a explicat următoarele: „Încă în 1819, având grijă fără preget de fericirea supușilor Rusiei de diferite seminții, Guvernul a deschis în regiunea

noastră trei școli publice primare de învățământ reciproc adaptat la limba moldovenească, cu predarea după metoda lancasteriană⁵. Dar de atunci până la perioada deschiderii școlilor județene și a Liceului Regional din Chișinău s-au scurs aproape zece ani, astfel că tineretul autohton din toate categoriile sociale, care a crescut în acest interval de timp, a fost lipsit de mijloace de a învăța temeinic limba rusă, la fel și de a se perfecționa în limba maternă scrisă. În 1833 au fost înființate instituțiile de învățământ de gradul întâi și doi, dar în școlile județene lipsesc profesori de limbă moldovenească, nu sunt manuale și materiale didactice la acest obiect. Fiind înmatriculați în liceu, copiii nobililor basarabeni nu pot întrebuința limba moldovenească, deși un asemenea obiect se predă în liceu, din următoarele motive: 1. În școlile primare nu s-a realizat predarea de la cunoscut la necunoscut, de aceea ei sunt slab pregătiți în privința limbilor rusă și maternă pentru cursul liceal. 2. Lipsesc cu desăvârșire cărți și manuale în limba moldovenească” (Negru 2000, 119, 121)⁶.

Concomitent, mareșalul nobilimii l-a mai pus la curent pe guvernator că nobilii, ciocnindu-se de aceste inconveniente, au apelat deja la tutorele Circumscripției de Învățământ Odesa. Considerând necesar să reinnoiască intervenția, ei au formulat următoarele cerințe: 1. Să fie numiți profesori de limbă română în fiecare școală județeană. 2. Să fie comandate manuale în Principatul Moldovei și Țara Românească. 3. În cazul dacă diriguitorii învățământului vor întâmpina dificultăți în privința alocării mijloacelor financiare pentru remunerarea profesorilor și cumpărarea cărților, atunci nobilimea își va asuma misiunea să cumpere manuale și materiale didactice din banii obștești, percepuți anual de la moșieri, în timp ce salarizarea numărului suplimentar de profesori din cadrul județelor să fie permisă de a o efectua anual din impozitul de 10%, stabilit prin dispoziție imperială pentru susținerea unor acțiuni de utilitate publică în cadrul Basarabiei (Cazacu 1992, 190-191⁷; Cibotaru 1962, 91; Negru 2000, 121).

⁵ Realmente, în Basarabia primele trei școli lancasteriene au fost deschise în 1824: la Chișinău (7 februarie), Bălți (11 mai) și Ismail (26 mai).

⁶ Cu excepția sursei de arhivă indicată de Gh. Negru, documentul respectiv este prezent și într-un alt dosar de arhivă: ANRM, F. 3, inv. 2, d. 318, f. 2-3.

⁷ Conținutul acestui act este redat în mod sumar.

² ANRM, F. 88, inv. 1, d. 987, f. 6.

³ ANRM, F. 88, inv. 1, d. 987, f. 4.

⁴ ANRM, F. 88, inv. 1, d. 987, f. 4.

Peste trei zile, P.I. Fiodorov a transmis memoriul mareșalului spre examinare Consiliului Regional al Basarabiei⁸, care, abia la 21 martie 1842, și-a expus punctul de vedere, el constând în următoarele: „Pentru început să fie admisă predarea doar a limbii moldovenești în școlile județene din Hotin, Bălți și Chișinău, ca fiind mai necesară tineretului moldovean de aici, iar apoi, la aprecierea conducerii învățământului, să se introducă în toate școlile publice din provincie și predarea altor limbi străine, trecând cheltuielile pentru remunerarea profesorilor în contul capitalului de 10% al regiunii” (Cibotaru 1962, 91; Negru 2000, 122).

La 15 aprilie 1842, P.I. Fiodorov a expediat decizia Consiliului Regional al Basarabiei Direcției Școlilor din Basarabia. Nelidov, directorul școlilor din Basarabia, unul dintre promotorii aprigi ai politicii de rusificare, i-a declarat guvernatorului, prin adresa din 8 mai 1842: „În toate așezămintele de învățământ din Basarabia științele se predau în limba rusă și, în plus, curând expiră termenul de șapte ani de acceptare a petițiilor în limba moldovenească, din care cauză se acordă o atenție deosebită predării limbii ruse. Însă dacă guvernul respectă doleanța nobilimii de aici, atunci predarea limbii moldovenești poate fi de folos numai în școlile din Hotin și Bălți, precum și în cea din Soroca, când va fi deschisă, în timp ce limba respectivă este introdusă în Liceul Regional din Chișinău și Școala Județeană din Chișinău. Salariul profesorului de limbă moldovenească, consider eu, poate fi stabilit corespunzător celui pe care îl primesc în cadrul școlii județene profesorii de alte obiecte, adică 178 de ruble și 57 de copeici de argint anual”⁹.

A urmat procedura de aprobare la Sankt Petersburg. Prin adresa din 29 septembrie 1842, ministrul Afacerilor Interne l-a anunțat pe guvernatorul general al Novorosiei și Basarabiei relativ la decizia Consiliului Regional al Basarabiei, emisă în baza cererii nobilimii basarabene, de a introduce predarea limbii române în școlile județene din Hotin și Bălți că Ministerul Instrucțiunii Publice „a considerat drept utilă introducerea predării în aceste școli a limbii moldovenești”¹⁰. Din partea sa, ministrul i-a acordat guvernatorului general dreptul de a dispune ca salarizarea profesorilor de limbă română de la școlile județene din Băl-

ți și Hotin să fie efectuată din contul capitalului de 10% al Basarabiei¹¹. La 19 octombrie 1842, guvernatorul general al Novorosiei și Basarabiei i-a cerut guvernatorului militar al Basarabiei să dispună în acest sens¹².

Astfel, constatăm că este incorectă afirmația lui T. Cibotaru, potrivit căreia intervenția din 25 septembrie 1841 „a fost prima și ultima încercare mai serioasă a nobililor basarabeni de a introduce limba moldovenească în școlile regiunii” (Cibotaru 1962, 92). Deoarece, după cum s-a menționat mai sus, nobilii au făcut un demers pe lângă tutorele Circumscripției de Învățământ Odesa cu trei ani mai înainte. O altă tentativă, fără sorți de izbândă chiar din start, au întreprins-o în 1866 și pe care o detaliem în continuare.

La 28 ianuarie 1866, în cadrul Adunării Generale a Nobilimii din Basarabia a fost audiată comunicarea oficială din 20 ianuarie 1866 a tutorelui Liceului Regional din Chișinău, prin care instituția nobiliară a fost informată despre următoarele: 1. Din 14 lecții, prevăzute pentru predarea limbii moldovenești (corect, română) în cadrul liceului, 6 sunt programate spre a fi realizate în timpul orelor a cincea din orar, iar 8 – în timpul orelor de după prânz. 2. Zilnic, lecțiile durează până la orele 3 de după amiază, din care motiv doritorii de a învăța această limbă sunt lipsiți de orice posibilitate de a frecventa cursul. Obosiți după cinci lecții, elevii cu desăvârșire nu mai pot să revină la liceu pentru a asista la lecțiile de limbă moldovenească. Prin aceasta se explică faptul că, din 70 de elevi, care, în septembrie 1865, au manifestat dorința de a studia limba moldovenească, în prezent au rămas numai 17. 3. Profesorului de limbă moldovenească i se plătește salariu din banii achitați de elevi pentru studii și care au o cu totul altă destinație. 4. Consiliul Pedagogic al liceului și Congresul Pedagogic, desfășurat, în iulie 1865, la Odesa, au considerat ca fiind utilă predarea limbii moldovenești. În fine, dacă predarea limbii moldovenești este socotită până în prezent cu adevărat folositoare, în timp ce populația locală, alcătuită din moldoveni, nici într-un fel nu a participat la administrarea economică a regiunii, apoi acum, odată cu dăruirea drepturilor de autoadministrare, prin introducerea instituțiilor de zemstvă și implementarea reformei judiciare, când toate categoriile de populație sunt chemate

⁸ ANRM, F. 3, inv. 2, d. 318, f. 1.

⁹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 3665, f. 10.

¹⁰ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 3665, f. 13.

¹¹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 3665, f. 13.

¹² ANRM, F. 2, inv. 1, d. 3665, f. 12.

să participe la soluționarea chestiunilor locale și alegerea judecătorilor de pace, predarea în liceu a limbii moldovenești devine deja o necesitate imperioasă. Predarea ei este necesară cu atât mai mult cu cât deschiderea școlilor în Basarabia va fi imposibilă, dacă învățătorii acestor școli, care ar putea fi numiți din rândul elevilor acestui liceu, nu vor poseda limba moldovenească. După examinarea acestor circumstanțe, având în vedere că posedarea limbii moldovenești de către viitorii activiști pe tărâm social este foarte strâns legată și cu atingerea anume a scopului pentru care, prin aprobare imperială, sunt create instituțiile de pace și de zemstvă, Adunarea Generală a Nobilimii din Basarabia și-a exprimat părerea că predarea limbii moldovenești în Liceului Regional din Chișinău este foarte necesară și urmează să fie stabilite lecții pentru acest obiect înainte de prânz, după cum se procedează în cazul altor obiecte. Din acest motiv, Adunarea Generală a Nobilimii decide: De a interveni în numele mareșalului regional al nobilimii atât în privința substituirii lecțiilor de limbă moldovenească de după prânz cu lecții înainte de prânz, repartizând astfel orele, ca din programa liceului să nu fie exclus niciunul dintre obiectele prevăzute pentru înscrierea la universități, cât și în privința problemei de a-l salariza pe profesorul de limbă moldovenească în mod egal cu ceilalți profesori ai liceului și din aceleași fonduri. De altfel, dacă Guvernul va considera drept dificilă salarizarea profesorului de limbă moldovenească pe contul statului, atunci nobilimea ia asupra sa plata acestui salariu¹³.

Actul respectiv a fost semnat de următorii nobili: P. Leonard, mareșalul nobilimii din Circumscripția Chișinău-Orhei, pentru mareșalul regional al nobilimii, judecătorul Cotruță, pentru mareșalul nobilimii de circumscripție, Scordeli, mareșalul nobilimii din județul Hotin, Gheorghe Gore, E. Siținski, M. Derojinski, V. Lazo, A. Donici, C. Stoianov, N. Albotă, E. Buznea, G. Biberi, N. Olșevski, C. Cazimir, E. Ugriumov, N.N. Donici, D. Albotă, S. Anghel, M. Hasnaș, C. Pesarjevski, C. Varzari, Druganov, I. Anghel, I. Catargi, M. Varzari, I. Surajescu, N. Catargi, E. Ziloti, I. Lazo, V. Paninopulo, A. Ergiu, E. Donici, V. Lascari, S. Kohmanski, A. Nacco, D. Ratco, E. Șonin, N. E. Leonard, rotmistrul de stat major Semigradov, porucicul P. Semigradov, F. Semigradov, A. Razu, E. Filodor, I. Oat, E. Russo, A. Cervenvodali, C.

Cecherul-Cuș, V. Donică-Iordăchescu, A. Russo, E. Botean, N.V. Leonard, S. Tomuleț, Dobrogrăev, P. Andrieș-Șeptilici, T. Cazimir, A. Glavce, D. Ermolinski, M. Glavce, P. Cazimir, Nicolae Casso, C. Pruncul, M. Grisenco, N. Buznea, I. Lisovski, S. Lebedev, I. Biberi, P. Burdic, C. Leonard, V. Ziloti, N.A. Donici, G. Râșcanu, I. Botezatu, C. Chiriac, I. Hasnaș, M. Razu, I. Ziloti, D. Bantâș, C. Botean, A. Ralli, A. Filodor, E. Tomuleț, S. Criste, Alexandru Cotruță.

Însă această decizie a nobililor basarabeni a fost respinsă în mod sfidător. În timp ce ei se pronunțaseră în favoarea predării limbii române în singurul liceu din Basarabia, guvernanții de pe Neva, ignorându-le doleanța, urzeau o altă soartă cursului de limbă română din această instituție de învățământ. Drept consecință, la 9 februarie 1866, împăratul Alexandru al II-lea a vizat propunerea Consiliului de Stat al Rusiei de a interzice predarea limbii române în cadrul Liceului Regional din Chișinău.

Curând, structurile administrative imperiale au dat încă o lovitură asupra prezenței limbii române în cadrul sistemului școlar al Basarabiei. La 26 mai 1868, directorul școlilor din Basarabia a înștiințat Consiliul Regional al Basarabiei că la acea oră, postul de profesor de limbă română de la Școala Județeană din Hotin, introdus în 1842, era vacant și nicio persoană nu-și anunțase intenția a-l ocupa, dar și atunci când la această școală exista profesor de limbă română numărul elevilor, care învățau limba română, era foarte mic. Din acest motiv el a cerut ca postul respectiv să fie suprimat¹⁴. Prin adresa din 28 august 1868, Consiliul Regional al Basarabiei i-a răspuns directorului școlilor că din partea sa nu există impedimente pentru a-l desființa¹⁵.

Astfel, predarea limbii române a fost eliminată definitiv din învățământul basarabean, nefiind admisă de către autoritățile imperiale timp de 40 de ani.

Cu toate că, pe parcurs, cea mai mare parte a nobilimii s-a rusificat, în 1905, un grup de nobili și intelectuali basarabeni, în frunte cu Pavel Dicescu, au fondat, la Chișinău, Societatea Moldovenească din Basarabia pentru Susținerea Învățământului și Studiarea Ținutului Natal. În 1906, Pavel Dicescu, în calitatea sa de președinte al acestei soci-

¹³ ANRM, F. 88, inv. 1, d. 1715, f. 120-121.

¹⁴ ANRM, F. 3, inv. 2, d. 1040, f. 2.

¹⁵ ANRM, F. 3, inv. 2, d. 1040, f. 4.

etăți, a înaintat Ministerului Instrucțiunii Publice al Rusiei un memoriu referitor la deschiderea în Basarabia a școlilor cu predarea în limba română (Cuvânt 1931, 6). Dar oficialitățile de la Sankt Petersburg au neglijat cerința exprimată în memoriu.

Așadar, în perioada dominației țariste, nobilii basarabeni au militat, într-o măsură oarecare, pentru predarea limbii române în sistemul de învățământ

al provinciei. În urma tentativei din 1841, ei au obținut de la autoritățile imperiale introducerea limbii române în școlile județene din Bălți și Hotin. Însă cedările autocrației țariste au fost de scurtă durată. Ca urmare a politicii de rusificare, promovată cu insistență de către oficialități, limba română a fost exclusă din cele câteva instituții de învățământ în care ea se preda, fără a mai fi introdusă în programele învățământului laic până

Anexe

Memoriul din 30 noiembrie 1839 adresat tutorelui Circumscripției de Învățământ Odesa, D.M. Kneajevici, de către mareșalul provincial al nobilimii din Basarabia, Iordache Dimitriu (ANRM, F. 88, inv. 1, d. 987, f. 1-3).

Бессарабский областной Попечителю Одесского
предводитель дворянства Учебного Округа Д.М. Княжевичу
30 ноября 1839 года

Дворяне и помещики Бессарабской области, вследствие бывших между ними совещаний, возложили на меня приятный долг войти с представлением к Вашему Превосходительству от лица всего дворянства о следующем немаловажном предмете, собственно подлежащем благоуважению начальства опекущегося об училищах здешнего края.

Со времени открытия в Бессарабии гимназии и уездных училищ опыт показал, что хотя в сих учебных заведениях большею частью введено преподавание молдавского языка, однако успех в сей важной для туземцев отрасли общественного воспитания не вполне соответствует благотворным намерениям правительства и ожиданиям наших. Входя в ближайшее рассмотрение причин затрудняющих развития преподавания по сей части учебного курса, дворяне имели случай удостовериться, что слабость успехов в изучении молдавского языка происходит от недостатка учителей и учебных пособий, а именно: грамматик, лексиконов, хрестоматий и др. Между тем, Вашему Превосходительству известно, что для изучения всех вообще языков и наук нет надлежащего способа как тот, который учащихся возводят постепенно от известному к неизвестному, от знакомых детям предметов, понятий и слов к чуждым и для них труднейшим. Сообразно с сею практикою истинною, мы убеждаемся, что усиленное преподавание в низших и высших училищах природного языка послужило бы, несомненно, к скорому и основательнейше распространению между нами знания русского языка, столь необходимого для нас и наших потомков. Не говоря о близком и тесном средстве обоих языков, письмен, преданий старины и общих исторических воспоминаний, самая вера, местное законодательство и существенные потребности края явственно указывают пользу и важность совокупного преподавания российского языка и русской истории, посредством языка и летописей молдавских.

Руководствуясь сим единодушным убеждением, я имею честь обратиться к Вашему Превосходительству с просьбою принять во внимание вышеизложенные предположения и мысли. Если Ваше Превосходительство признаете их справедливыми, то не угодно ли будет сделать распоряжение и употребить нужное ходатайство к достижению цели нами желаемой. Для сего надлежало бы усилить преподавание молдавского языка, т.е.: а) устремить особенное внимание на выбор образованных учителей; б) выписать потребное число грамматик, лексиконов, книг для начального чтения и библий; в) во избежание будущих затруднений при выписке учебных пособий, доставить возможность печатать новые издания в Кишиневской типографии.

Всем нам памятно, что в 1818 и 1819 годов, когда в Бессарабии не было никаких училищ кроме духовных, попечительное Правительство положило начало местному образованию народа, изданием в Петербурге таблиц для чтения, чистописания и арифметики по способу взаимного обучения на молдавском языке, истребовало в столицу трех студентов Кишиневской Духовной Семинарии и, доставив им полное сведение об устройстве ланкастерских школ, через них открыло у нас первые народные училища. Сообразно с сим мудрым и благодетельным распоряжением начальства заложившим, так сказать, краеугольный камень системы совокупного преподавания юношеству русского и молдавского языков. Мы и теперь смеем надеется, что просвещенная заботливость Вашего Превосходительства осуществит в Бессарабии основную мысль, от которой должно ожидать возделенных последствий. В заключение имею честь присовокупить, что хотя в выборе сведущих учителей и хороших книг учебных предвидятся в самом начале некоторое затруднение, но Ваше Превосходительство легко успеете отвратить таковые препятствия, открыв по сему предмету сношения с Высокопреосвященным Дмитрием, Кишиневским и Хотинским архиепископом, который с достоинствами чадолобивого пастыря соединяет глубокое знание молдавского языка и молдавской возникающей словесности.

Decizia din 28 ianuarie 1866 a Adunării Generale a Nobilimii din Basarabia cu privire la ameliorarea predării limbii române în Liceul Regional din Chișinău (ANRM, F. 88, inv. 1, d. 1715, f. 120-121).

1866 года января 28 дня. В Общем Собрании Дворянства Бессарабской области слушали отношение г. попечителя Кишиневской Гимназии от 20 января, в котором объясняет: во 1-х, что из 14 уроков в неделю, назначенных для преподавания молдавского языка в Кишиневской Гимназии, 6 уроков назначены во время пятых уроков и 8 в послеобеденное время; во 2-х, что уроки продолжаются в гимназии ежедневно до трех часов по полудни, вследствие чего желающие обучаются этому языку лишены всякой к тому возможности. Утомленные пятью утренними уроками, ученики решительно уже не могут из остального послеобеденного времени уделить часы чтобы вторично является в гимназию для слушания уроков молдавского языка. Исключительно этим объясняется то, что из 70 воспитанников желающих изучить молдавский язык в сентябре месяце прошлого года, теперь осталось 17; в 3-х, жалованье производится учителю молдавского языка из денег вносимых воспитанниками за ученье и имеющих совершенно другое назначение; в 4-х, что преподавание молдавского языка найдено полезным Педагогическим Советом Гимназии и Педагогическим съездом бывшим в Одессе в июле месяце прошлого 1865 г. Наконец, что если преподавание молдавского языка в гимназии признавалось полезным до настоящего времени, когда местное население состоящее из молдаван, не принимало ни какого участия в хозяйственном управлении края, то теперь, при даровании прав самоуправления введением земских учреждений и судебной реформы, когда все классы населения призываются к участию в заведывании делами земства и избранию мировых судей, преподавание в гимназии молдавского языка становится уже крайнюю необходимостью; оно тем более необходимо, что самое открытие народных школ в Бессарабской области окажется не возможным, если учителя этих школ, которых можно будет назначить только из учеников гимназии, не будут знать молдавского языка. По обсуждении этих обстоятельств, Общее Собрание Дворянства, признавая, что с знанием будущими общественными деятелями Бессарабии молдавского языка весьма тесно связано и самое достижение цели, для которой Высочайше дарованы мировые и земские учреждения, находит преподавание в Кишиневской Гимназии молдавского языка назначением для сего уроков в дообеденное время, как это принято для прочих предметов, весьма необходимым и потому определяет: войти с ходатайством от лица Областного Предводителя Дворянства, как о замене послеобеденных уроков молдавского языка уроками в дообеденное время, распределить эти уроки таким образом, чтобы из программы гимназии не был исключен ни один из предметов, необходимых для поступления в университеты, так и о том, чтобы учителю молдавского языка производилось содержание наравне с прочими учителями гимназии и из одних и тех же сумм;

впрочем если Правительство признает затруднительным принять на счет казны производство жалования учителю молдавского языка, то жалование это дворянство принимает на свой счет. Подлинное подписали:

За Областного Кишиневско-Оргеевский Окружный Предводитель Дворянства П. Леонард, за Окружного Предводителя Дворянства судья Котруца, Хотинский Уездный Предводитель Дворянства Скордели, Георгий Горе, Е. Сицинский, М. Дерожинский, В. Лазо, А. Дониц, К. Стоянов, Н. Албот, Е. Бузня, Г. Бибери, Н. Ольшевский, К. Казимир, Е. Угрюмов, Н.Н. Дониц, Д. Албот, С. Ангел, М. Аснаш, К. Писаржевский, К. Варзарь, Друганов, И. Ангел, И. Катаржи, М. Варзарь, И. Суражеску, Н. Катаржи, Е. Зилоти, И. Лазо, В. Панинопуло, А. Эржиу, Е. Дониц, В. Ласкари, С. Кохманский, А. Накко, Д. Ратко, Е. Шонин, Н.Е. Леонард, штаб ротмистр Семиградов, поручик П. Семиградов, Ф. Семиградов, А. Разо, Э. Филодор, И. Оат, Э. Руссо, А. Червенводали, К. Чикерул Куш, В. Донника Иордакеско, А. Руссо, Е. Ботян, Н.В. Леонард, С. Томулец, Доброграев, П. Андрияш Шептилич, Ф. Казимир, А. Главче, Д. Ермолинский, М. Главче, П. Казимир, Николай Кассо, К. Прункул, М. Грисенко, Н. Бузня, И. Лисовский, С. Лебедев, И. Бибери, П. Бурдик, К. Леонард, В. Зилоти, Н.А. Дониц, Г. Рышкан, И. Ботезат, К. Кирияк, И. Аснаш, М. Разу, И. Зилоти, Д. Бантыш, К. Ботян, А. Ралли, А. Филодор, Е. Томулец, С. Кристе, Александр Котруца.

Bibliografie

- Boldur 1992:** A. Boldur, *Istoria Basarabiei* (București 1992).
- Cazacu 1992:** P. Cazacu, *Moldova dintre Prut și Nistru. 1812-1918* (Chișinău 1992).
- Cibotaru 1962:** F. Cibotaru, *Contribuții la istoria învățământului din Basarabia* (Chișinău 1962).
- Cuvânt 1931:** *Cuvânt moldovenesc*, nr. 48 din 22 noiembrie 1931.
- Negru 2000:** Gh. Negru, *Țarismul și mișcarea națională a românilor din Basarabia* (Chișinău 2000).
- Tomescu 1936:** C.N. Tomescu, *Diferite știri din Arhiva Consiliului Eparhial Chișinău. Arhivele Basarabiei 2-3, 1936.*
- Пархомович 1914:** И. Пархомович, *Духовно-учебные заведения Кишиневской епархии. В сб.: Труды Бессарабского Церковного Историко-Археологического Общества, IX-й выпуск* (Кишинев 1914).
- ПСЗРИ 1830:** *Полное собрание законов Российской империи, том XXXII, nr. 25441* (Санкт-Петербург 1830).
- Рашин 1956:** А.Г. Рашин, *Население России за 100 лет* (Москва 1956).
- Стадницкий 1895а:** А. Стадницкий, *Исторический очерк „Благородного пансиона”, учрежденного при Кишиневской Семинарии. В: КЕВ, №20* (Кишинев 1895).
- Стадницкий 1895б:** А. Стадницкий, *Исторический очерк „Благородного пансиона”, учрежденного при Кишиневской Семинарии. В: КЕВ, №21* (Кишинев 1895).
- Стадницкий 1895с:** А. Стадницкий, *Исторический очерк „Благородного пансиона”, учрежденного при Кишиневской Семинарии. В: КЕВ, №24* (Кишинев 1895).
- Халиппа 1902:** И. Халиппа, *Очерк истории народного образования Бессарабии в первой половине XIX-го века. В сб.: Труды Бессарабской Губернской Ученой Архивной Комиссии, том II* (Кишинев 1902).

Petitions of the Bessarabian nobility for the teaching of Romanian language in schools of the province

Abstract

In the few schools that existed in Bessarabia during the first half of the 19th century the teaching of Romanian language was at a low level due to the lack of teachers and textbooks, so the Bessarabian nobility repeatedly petitioned the tsarist authorities to improve the teaching of this subject. The response of the St. Petersburg authorities in some degree followed, but later, on February 9, 1866, the teaching of Romanian language was excluded from the curriculum of the Chisinau Regional High School – the latter institution, where at that time teaching the subject was still going on. Thus, the Romanian language was finally removed from the education system of Bessarabia.

Ходатайства бессарабского дворянства о преподавании румынского языка в учебных заведениях провинции

Резюме

В нескольких учебных заведениях, действовавших в Бессарабии в первой половине XIX века, преподавание румынского языка проводилось на низком уровне из-за отсутствия преподавателей и учебников, и бессарабское дворянство несколько раз ходатайствовало перед царской властью об улучшении преподавания этого предмета. Реакция на просьбу дворян со стороны петербургских властей в какой-то степени последовала, но позже, 9 февраля 1866 года, преподавание румынского языка было исключено и из курса обучения в Кишиневской областной гимназии – последнего учреждения, где этот предмет еще продолжал преподаваться к этому времени. Таким образом, румынский язык был окончательно выведен из системы образования Бессарабии.

22.02.2011

Dr. Dinu Poștarencu, Institutul de Istorie, Stat și Drept al AȘM, 31 August 1989, 82, MD-2012 Chișinău, Republica Moldova